

De benoeming van burgemeester Tuin als 'Regeringscommissaris' in het communistische bolwerk Finsterwolde was dertig jaar geleden wereldnieuws. We leefden toen in het heetst van de Koude oorlog. Ondanks de 'Kruistocht tegen het Communisme' bleef Finsterwolde een bolwerk van de CPN. Is er veel veranderd in die dertig jaar? Verslaggever Egbert Sluiter blikt terug met de oude communistische voorman Hendrik Schwertman.



CPN-voorman Hendrik Schwertman: "De meerderheid van de bevolking staat achter ons..."

Finsterwolde en de Regeringscommissaris

In de zomer van 1951 was het Oostgroninger dorpje Finsterwolde voor één keer wereldnieuws. Het feit dat de Nederlandse regering de door communisten geregeerde gemeenteraad "wegens grove verwaarlozing van het bestuur" naar huis had gestuurd leidde in de koude oorlogsepoos van die tijd in binnen- en buitenland tot lovende commentaren over de moed waarmee ons land het communisme tegemoet trad. Een leger van reporters omspjoelde het dorp om het volk kond te doen van de schanddad, die het communisme er had aangericht. Zelfs het gerenommeerde Amerikaanse Time Magazine vond het nodig om zijn lezers over de gebeurtenissen in Finsterwolde te informeren. In een artikel onder de kop "Little Moscow", werd burgemeester Harm Tuin, die als regeringscommissaris was aangesteld om weer orde op zaken te stellen, afgeschilderd als een soort kruisriddert tegen het internationale bolsjewisme.

Ook voor de vaderlandse pers, die zich enigszins verbaasd afvroeg hoe de bevolking in een rustig en vriendelijk plattelanddorp als Finsterwolde zich zo kon laten "opjutten" werd regeringscommissaris Tuin niet moe om uit te leggen hoe de vork in de steel zat. Hij liet er daarbij geen twijfel over bestaan naast bestuurlijke kwaliteiten ook over een behoorlijk portie psychologisch inzicht te beschikken. De mensen waren over het algemeen geestelijk lui en bijzonder vatbaar voor demagogische leuzen (Algemeen Dagblad). Tegen de NRC zei de burgemeester (het blad voegde er bij het interview aan toe dat hij "intellectueel boven deze communistische heren stond"), dat de bevolking zich op slecht nouw liet nemen door handige agitatoren, zonder enig politiek inzicht. Want de mensen in Finsterwolde waren veelal enigszins traag, althans zeer simplistisch van geest. Het Vrije Volk kwam zonder de hulp van de

burgemeester tot dezelfde conclusie. Het behoeft geen betoog, dat er zwakke plekken in Nederland waren, waar de geestelijke onvolgroeidheid is blijven hangen. Finsterwolde was er één van, Amsterdam een ander. In die Koude Oorlogsepoos van die tijd en in hun ijver om elkaar als bestrijders van het rode gevaar te overtreffen waren ook de achtergronden van de gebeurtenissen in Finsterwolde, die uiteindelijk leidden tot het onder politieke curatele stellen van de dorpsbevolking, voor de meeste kranten minder interessant. Waarschijnlijk mede hierdoor werd de zaak Finsterwolde, behalve in het dorp zelf, een vrijwel vergeten hoofdstuk in de geschiedenis van onze parlementaire democratie te worden. Het antwoord op de vraag hoe de communisten met name in dorpen als Finsterwolde en Beerta vaste grond onder de voeten kregen had dan ook minder te maken met de geestelijke gesteldheid van de bevolking



Regeringscommissaris Tuin: "... Kruistocht tegen communisten ..."

dan met de vaak mensonterende omstandigheden, waaronder de mensen tot aan het begin van de jaren vijftig in dit gebied leefden. De schrijnende tegenstellingen tussen de boeren, die door de hoge graanprijzen in de Franse tijd kapitaal hadden verdiend, en de landarbeiders leidden in het Oldambt vaak tot hevige sociale onrust. In dit gebied waren meer landarbeidersstakingen dan in welk ander deel van het land. Bekend zijn de stakingen van 1892 en 1898 en de lange staking van 1929, waaraan 10.000 landarbeiders deelnamen en waarbij de arbeider Eltjo Siemens door de politie in Finsterwolde werd neergeschoten. In dit klimaat vonden de woorden van de anarchistische predikant Domela Nieuwenhuis en communistische voormannen als David Wijnkoop en Louis de Visser een willig oor. De nu 79-jarige Hendrik Schwertman, die na de bloedige onderdrukking van de staking van 1929 toetrad tot de Communistische Partij en zowel voor als na de oorlog jarenlang raadslid en wethouder voor de CPN in Finsterwolde was, kan zich die bijeenkomsten nog goed herinneren. "Dat waren hele gewone lucht voor de boeren. Ze keken op iedereen neer, die niet tot hun kaste behoorden. Ze waren te vergelijken met de Tories in Engeland. Ze hadden hier in het dorp een sociëteit en één keer per jaar werden de middenstanders ook uitgenodigd, maar reken maar niet, dat ze met die lui aan een tafel gingen zitten." In de twintiger jaren groeide de aanhang van de Communistische Partij gestaag. De boeren, die niet alleen de gemeenteraad beheersten, maar ook de kerkelijke colleges, de schoolcommissie en het Armenbestuur bestierden, zagen hun macht tanen. Bij de gemeenteraadsverkiezingen in 1935 behaalde de CPN voor de eerste keer de absolute meerderheid. Communistische landarbeiders kwamen in het Armenbestuur en zorgden er onder meer voor, dat het aalmoeskarakters van de steun verdween. Ook de voorzitter van het arbeidersziektenfonds, een boer, moest het veld ruimen voor een arbeider. Na de oorlog, die veel CPN-voormannen in Finsterwolde niet overleefden, behaalden de communisten opnieuw de meerderheid in de gemeenteraad. Maar nog steeds was de boer de werkever, die met de duimen tussen de betrels stond toe te kijken hoe zijn arbeiders werkten. In 1950 leefden de meeste landarbeiders nog steeds in vochtige huizen op lemen vloeren. Nog steeds was er in de winter het grote leger werklozen, die nu in de objecten van de nieuwe werkverschaffing, de Dienst Uitvoering Werken (DUW), in de volksmond omgedoopt tot "Door Uitbuiting Winst of "Door Uitputting Wanhoop", te werk werden gesteld.

De werklozen in Finsterwolde werkten in de aansluitingswerken in de Dollard. Hendrik Schwertman was een van hen. "Het was zwaar werk. Soms werkten we tot tien uur 's avonds door en dan moest je de volgende morgen om vier uur al weer aanwezig zijn, omdat het dan laag tij werd. Tijdens het schaften kon je vaak niet zitten, omdat je tot je knieën in de modder stond. Als je problemen maakte, werd je geschorst en dan had je

geen recht op een werkloosheidsuitkering." Op 14 mei 1949 brak er onrust uit in de DUW. De aanleiding was een nieuwe regeling uitgevaardigd door de DUW-directie, die inhield, dat de arbeiders voortaan ook op zaterdagmiddag moesten werken om aan het minimum aantal werkuren te komen. De demonstratieve werkonderbrekingen betroffen het ontslag van de DUW-arbeiders. Het bestuur van de gemeentelijke instelling voor sociale zaken besloot op 23 mei om de ontslagen arbeiders een uitkering te verstrekken. Het was vooral deze zaak, die later voor de regering een belangrijk argument werd om de gemeenteraad van Finsterwolde naar huis te sturen. Burgemeester Tuin, die dit allemaal te ver vond gaan, zette de kruistocht tegen de communisten persoonlijk in. Opeenvolgende besluiten van de gemeenteraad om de ontslagen arbeiders toch aan een uitkering te helpen werden keer op keer door hem voor vernietiging voorgedragen bij de Kroon. Hetzelfde gebeurde met het besluit van de gemeenteraad om de ambtenaar, die geweigerd had om het besluit tot het verstrekken van de uitkering uit te voeren, te ontslaan. Het vreemde was, dat in Oude Pekela wel uitkeringen aan de bij de acties betrokken arbeiders werden gegeven. "Daaruit kon je afleiden, dat het niet om de zaak zelf ging, maar dat men geen andere bedoeling had dan de macht van de CPN in Finsterwolde te breken. De arbeiders uit andere plaatsen, die bij ons in de slikken werkten, hoorden natuurlijk dat de

CPN in Finsterwolde veel voor de bevolking deed. Er werden bij ons veel woningen gebouwd en er werd veel gedaan aan de sportaccommodatie. Er was ook een bejaardentehuis gebouwd. Die mensen vroegen zich af waarom dat bij hun niet kon en zetten hun eigen gemeentebestuur onder druk. Daarom moest er in Finsterwolde ingegrepen worden," zegt Hendrik Schwertman. Dat ook de regering de feiten minder belangrijk vond dan de achtergronden waartegen deze zich afspeelden blijkt uit de memoire van toelichting bij het wetsontwerp, waarbij de gemeenteraad van Finsterwolde buitenspel werd gezet. Volgens de minister was er in het Groninger dorp een verstikkende sfeer ontstaan, waarbij de burgemeester en andere niet-communistische personen voortdurend werden geïntimideerd en vernederd. "Dat men tot dusverre niet meer succes heeft gehad is voor een groot deel te danken aan het koelbloedige en beleidsvol optreden van burgemeester Tuin en zijn medewerkers. De regering brengt te zeer plaasie gaarne hulde aan de wijze, waarop genoemde burgemeester zich van zijn taak had gekweten." Bij een ziekteproces, zoals zich dat in staatkundig zin in Finsterwolde voordeed, kon dan ook "alleen een radicaal ingrijpen uitkomst bieden". Diverse parlementariërs deden er bij de behandeling van het wetsontwerp niet een schepje boven op. De CHU afgevaardigde Krol vond het regeringsvoorstel een stuk politieke opvoedkunde voor de a-godsdienstige boerenbevolking en arbeidersklasse in het Noorden en het PvdA-Kamerlid

Scheps, wiens betoog in het Vrije Volk een ongekend oratorisch meesterstuk werd genoemd, stelde de communisten in Finsterwolde op één lijn met de fascistieën in Nazi-Duitsland. De grote protestbeweging, die door de CPN in het heel land tegen het wetsontwerp op gang werd gebracht, mocht niet baten. De ruim 1400 handtekeningen, die de communisten in Finsterwolde zelf hadden ingezameld, werden door minister Van Maarseveen weggevoerd met het argument, dat een groot deel van de bevolking waarschijnlijk uit angst voor de communisten had getekend. Hiermee werd de inwoners van Finsterwolde in feite het recht van pettie (artikel 8 van de Grondwet), met stilzetting van de goedkeuring van de Kamer ontzegd.

Het ging in de gemeenteraad van Finsterwolde overigens vaak hard tegen hard en niet alleen als het door de CPN gemaakte wetsontwerp aan de orde kwam. Het waren ook niet alleen de communisten, die zich schuldig maakten aan beliedigende opmerkingen, zoals de regering het in de memoire van toelichting wilde voorstellen. Zo noemde burgemeester Tuin wethouder Harm Haken "op het gebied van intimidatie en agressiviteit een broeie" vergeleken bij de in de oorlog gesneuvelde communist H. J. Siemens. Ook Hendrik Schwertman moest als penningmeester van de woningstichting grove beliedigingen slikken. Sommige kranten schreven openlijk, dat iemand, die 52 weken per jaar werkloos was, geen goede penningmeester van een bouwvereniging kon zijn. "Natuurlijk raakten dit soort opmerkingen je wel, maar je werd er ook door gelouterd. Het sterkte ons in de overtuiging, dat we door moesten gaan in het belang van de arbeiders." Ook het besluit dat de burgemeester in juni 1950 nam om de raadsvergadering voortaan door politieagenten te laten en bijeenkomsten, werd door de communisten als een regelrechte provocatie opgevat. "Er werd dan wel lief gedebatteerd, maar dat was natuurlijk geen reden om de politie in de raadszaal te posteren. Het was gewoon een poging van de burgemeester om ons te intimideren," zegt Hendrik Schwertman. In december 1952 werd Schwertman samen met 16 anderen bij het gemeentehuis in Finsterwolde gearresteerd toen hij protesteerde tegen de verlaging van de steunnormen. Burgemeester Tuin vaardigde als regeringscommissaris meteen een samenscholingsverbod uit. De 17 werden na een lang proces uiteindelijk wegens huishoudbreuk veroordeeld tot drie weken gevangenisstraf. Ook na de gemeenteraadsverkiezingen van 1953, toen de CPN opnieuw in de gemeenteraad terugkeerde, bleven de scherpe conflicten tussen de communisten en de andere partijen het politieke beeld in Finsterwolde beheersen. En dertig jaar nadat burgemeester Tuin werd aangesteld als regeringscommissaris moet Hendrik Schwertman constateren, dat de aanval op de CPN in Finsterwolde opnieuw wordt ingezet. De geschiedenis lijkt zich te herhalen. De gemeenteraad ligt opnieuw overhoop met het provinciaal bestuur van Groningen, dat weigert de begroting van Finsterwolde goed te keuren, zolang de raad de belastingen, volgens Schwertman de laagste in Nederland, niet verhoogd. En staatssecretaris Koning van Binnenlandse Zaken stelt onlangs dreigend de verordening op de onroerend goedbelasting voor vernietiging bij de Kroon voor te dragen, omdat de boeren in Finsterwolde onvredigend zwaar zouden worden belast. De eerste protestvergadering tegen deze inmenging van hogehand in het gemeentelijk beleid is al gehouden en CPN-actievoerder Fré Meis liet zich daar niet per ongeluk ontvallen, dat de gemeente er rekening mee moet houden, dat er opnieuw een regeringscommissaris zal worden aangesteld. "Wij sluiten niet uit, dat dat inderdaad opnieuw kan gebeuren", zegt Hendrik Schwertman. "Wij zijn echter niet van plan om zomaar aan de druk van bovenaf toe te geven. De meerderheid van de bevolking staat achter ons. Ik heb me trouwens altijd op het standpunt gesteld, dat er iets mis is als de kapitalisten vertruwen in ons stellen. Finsterwolde vecht opnieuw voor zijn recht om zelf het gemeentelijk beleid te maken. Dat recht laten we ons niet zomaar afnemen."



Schwertman & Finsterwolde: "Men wilde de macht van de CPN breken..."



Karl Marx aan de muur in Finsterwolde: schrijnende tegenstellingen.